

Ziya Şakir, *Sultan Abdülhamid*,

İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2018, 9786052068489, 432 s.

Fırat Küskü*

1883 doğumlu gazeteci-yazar Ziya Şakir'in "Sultan Abdülhamid" isimli eseri ilk olarak "Yıldız Sarayı'nda Bir Haremağası'nın Hatıraları" başlıklı bir yazı dizisi olarak, 1937-1938 tarihleri arasında Son Posta gazetesinde yayınlanmıştır. Ziya Şakir'in bu önemli eseri ilk baskısından 81 sene sonra, 2018 yılında, Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Yavuz Selim Karakışla'nın önsözü ile Akıl Fikir Yayınları tarafından yeniden neşredilmiştir. Sultan Abdülhamid'in özel hayatının, hususi özelliklerinin, Yıldız Sarayı'nın ve bilhassa Harem'in ayrıntılı bir biçimde tasvir edildiği bu çalışma, başka kaynaklarda bulunmayan birçok orijinal bilgiyi ihtiva eden kıymetli bir araştırma eseri olarak değerlendirilmektedir.

Kitap, Yavuz Selim Karakışla'nın Ziya Şakir'i tanıttığı bir önsöz ile başlamaktadır. (s. 7-15) Doğumundan ölümüne kadar hayatını ana hatlarıyla anlattığı yazarı, araştırmacı gazetecilik mesleğinin kurucularından olarak değerlendirir. Bu önsözün ardından Son Posta gazetesinde yer alan bir mülakata yer verilmiştir. (s. 16-17) Bu mülakatta Ziya Şakir, Bir Haremağasının Hatıraları başlıklı yazı dizisinin tanıtımını yapmaktadır. Bunu yaparken de Abdülhamid'in bilinmeyen bir yönünü bırakmadığını ve bu nedenle kendisinden sonra Abdülhamid hakkında

* Arş. Gör. Dr., Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Sinop/Türkiye, flkusu@sinop.edu.tr, orcid.org/0000-0003-4980-6219.

başka bir eser yazılamayacağını iddia etmektedir. Ancak Şakir bu konuda yanılmıştır. Her ne kadar eseri orijinal bilgilere sahip olsa da bu eserden sonra II. Abdülhamid ile ilgili sayısız eser kalem alınmıştır. Zira Sultan Abdülhamid'in hayatı söz konusu olduğunda tek bir eserin yeterli olması kati suretle mümkün değildir.

Ziya Şakir, 44 başlıktan oluşan eserine "Sultan Hamid'le Nasıl Tanıştım" başlığı ile başlar. (s. 19-22) Burada ve kitabın genelinde; ismini vermediği ancak bizzat kendisinden dinlediği olayları, haremağasının ağzından anlatır. "Sahte Gözyaşlarıyla Başlayan Bir Cülus Merasimi" bölümünde Sultan Murad'ın mecnunvari hareketlerini, Şehzade Hamid'in bu süreçteki görüşmelerini ve taht hazırlığının ayrıntılı biçimde tasvir eder. (s. 31-44) "Sultan Hamid'in İlk İşleri" başlığında ise padişahın fiziksel özelliklerine, kadınlara bakışına, şehzadelikteki faaliyetlerine ve tahta çıktığı zaman yaptığı atamalar ile halkla ilk temaslarına yer vermiştir. (s. 45-56)

"Hiç Ümit Edilmeyen Bir Vaka" başlığında Aziz-Skalyeri komitesi üyelerinin Sultan II. Abdülhamid'i tahttan indirerek Sultan V. Murad'ı yeniden tahta çıkarmak için buldukları başarısız girişimin ayrıntılarına yer verir. (s. 95- 100) Kadın kılığına girerek saraya gelen komite üyelerinden şüphelenen ve bu girişimin akim kalmasını sağlayan Arnavut tüfekçilerinin komutanı Tahir Paşa'nın hakkını teslim eder. Daha sonraki yedi bölümde ise Abdülhamid'in Midhat Paşa ile olan ilişkisini irdeler. (s. 101-144) Yazara göre Sultan Hamid, amcasını hal edenlere karşı asla samimi olmamıştır. Bunların arasında en çok dikkat ettiği isim ise Midhat Paşa olmuştur. Paşa'yı mümkün olduğu kadar yükseğe çıkarıp oradan yuvarladığını iddia eden yazar, Kanun-ı Esasi'nin ilanında yükselen "Yaşasın Midhat Paşa!" naralarının bu siyasette etkili olduğunu savunmuştur. Midhat Paşa'nın sürgüne gönderilmesi hadisesini de ayrıntılarıyla anlatan yazar, paşanın konağını dolduranların sürgün karşısında sessiz kalmasına hiddetlenerek bu şahısları dalkavuklar olarak nitelendirmekten geri durmamıştır.

"Sultan Hamid'e İlk Suikast" başlığında Hamid'in yaverlerinden olan Rum dönmesi Seyfeddin Efendi'nin bombalı suikast girişimine ve başarısız olan girişimin ardından affedilip memleketine gönderilmesine yer vermiştir. (s. 153-157) "Sultan Hamid'i Yıldız Sarayı'na Kaçıran Sebepler" başlığında ise bombalı suikastı düzenleyen Seyfeddin Efendi'nin ve Midhat Paşa lehine gösteri yapmak için saray önlerine gelen softaların buna neden olduğunu belirtmiştir. (s. 159-162) Bu sebeplere Ali Suavi Vakası, Aziz-Skalyeri Cemiyeti'nin Sultan Murad'ı kaçırma girişimleri ve donanmanın hal vakalarındaki etkin rolü de eklenirse II. Abdülhamid'in boğaz kıyısındaki sarayları terk ederek, Yıldız Sarayı'nda münzevi bir hayat yaşamasına neden olan sebepler tam manasıyla ortaya konmuş olacaktır.

“Çırağan Sarayı Vak’asının İçyüzü” bölümü Ali Suavi’nin muhacirleri yanına alarak Çırağan Sarayı’nı nasıl bastığını ve sabık Sultan V. Murad’ı kaçırma girişimini ele almaktadır. (s. 163-172) Buna göre, Ali Suavi sarayda hapis tutulan padişahı kurtarırsanız hepiniz zengin olursunuz diyerek muhacirleri kandırması, Murat Efendi’yi alarak saraydan çıkaracağı sırada ise Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa tarafından kafasına sopayla vurulmak suretiyle öldürülmüştür. Bu bölümün sonunda Hasan Paşa’nın bir fotoğrafı da yer almaktadır.

“Yıldız Sarayı’nda Harem Hayatı” kitabın en uzun ikinci bölümü olarak karşımıza çıkmaktadır. (s. 173-200) Kitabın orijinal isminin Yıldız Sarayı’nda Bir Haremağasının Hatıraları olduğu düşünülürse bu başlığın uzun tutulması oldukça yerindedir. Yazar, bu başlık altında; saray kadınlarını, haremağalarını, kadın sultanları, hünkâr dairesinde yer alan kadın görevlileri, gözde ve ikballeri, harem iç dinamikleri ile dış dünyayla ilişkileri gibi konulara değinmiştir. Bu kısımda; Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz dönemindeki serbestlikten II. Abdülhamid dönemindeki sıkı yönetime geçiş, Haremağası Nedim Ağa’nın meslektaşı Firuz Ağa’yı öldürmesi, Abdülhamid’in kızı Ulviye Sultan’ın yanarak ölmesi hadisesi, Damat Mahmud Paşa’nın Cemile Sultan ile olan ilişkisi, harem dışında gönül ilişkisi kuran cariyeler ve bunların sevgilileri gibi konular oldukça canlı bir şekilde tasvir edilerek okuyucuya sunulmuştur. Özellikle haremdeki kadınların dışarıdaki sevgili yahut sevgili adaylarıyla olan kaçamak ilişkileri kimi zaman dramatik kimi zaman da eğlenceli bir biçimde aktarılmıştır.

Yazar sonraki bölümlerde bir dizi aşk hikayesine yer vermiştir. (s. 200-238) Dönemin önemli şahsiyetlerinin gönül maceralarına yer verdiği bu bölümler de hayli renkli ve şaşırtıcıdır. Bu bölümde; Abdülhamid’in oğlu Şehzade Burhaneddin Efendi’nin eşi Nazlıyar Hanım ile İttihat Terakki yönetiminin meşhur Maliye Nazırı Cevad Bey’in evliliği, Sultan Murad ile eşi Tersan Hanım’ın hikayesi ile Hatice Sultan’ın aşk maceraları anlatılmıştır. “Sultan Hamid’e Yapılan Korkunç Bir Tehdit” kısmı ise yazarın Yıldız Sarayı’nın korunmasında görev alan tüfekçileri (silahşorlar) anlattığı kısımdır. (s. 245-256) Çoğunluğunu Arnavutların oluşturduğu bu birliğin şımarıklıklarından bahseden yazar, amirleri Tahir Paşa’nın bile bunları kontrol altında tutmakta zorlandığını belirtir. Burada Karadağ Prensi’nin Sultan’a hediye olarak gönderdiği koruma askerlerinin saraya gelişiyle birlikte Arnavut tüfekçilerin sarayı terk etme hadisesini anlatır. Bu hadiseyi aktarırken de Sultan’ın Karadağlıları geri göndererek Arnavutların isteğini yerine getirmesini ve bu birliğin Abdülhamid üzerinde kurdukları nüfuz ile nasıl şımarık ve mağrur bir hale geldiğini hayretle anlatmaktadır.

“Sultan Hamid’in Garip Hareketleri” bölümü II. Abdülhamid’in meşhur korku ve evhamının anlatıldığı kısımdır. (s. 293-302) Burada balonla bombalama gibi birkaç ilginç olaya yer veren yazar, jurnallerin vahametini anlatırken; “iyi bir jurnalci olmak için Jules Verne kadar geniş bir hayal gücüne sahip olmak gerekir” diyerek ilginç bir benzetme yapmaktadır. “Yıldız Tiyatrosu” kısmında ise Sultan Hamid’in musiki ve tiyatro sevgisine değinilirken; tiyatronun idaresi, buraya gelen sanatçılar ve izleyicilerin özellikleri, oynanan oyunların muhtevası ve burada yaşanan ilginç olaylara yer verilmiştir. (s. 319-330)

“Sultan Hamid’in Şahsı ve Hususiyetleri” kitabın en uzun bölümüdür. (s. 351-402) Yazar bu kısımda Sultan Abdülhamid’i şehzadelediğinden itibaren değerlendirilmektedir. Bu kısımda Abdülhamid ile ilgili doğru bilinen bazı yanlışları düzeltirken Abdülhamid ve kardeşlerini kıyaslar. Çocukluktan itibaren sessiz ve içine kapalı karakterini, gençlikte değişen hayatını, şehzadelikliğini ve sultanlığını kısaca anlatan yazar, Abdülhamid’in fiziksel özelliklerine de ayrıntılı bir biçimde değinir. Sultan’ın dini hassasiyetini ve bazı şeyhlere olan muhabbetini bir siyaset mi yoksa samimi bir hareket mi diyerek sorgulayan yazar burada kesin bir sonuca varamayarak sorunun cevabını okuyucunun kendisine bırakmayı tercih etmiştir. Abdülhamid’in şehzadelikliği sırasında amcası Abdülaziz ile gittiği Avrupa seyahatinde yaşadıklarını; zevklerini, rutinlerini, okumayı/okutmayı sevdiği kitapları, uyku ritüelini, meraklarını, korkularını, sıhhatini ve doktorlarla ilişkilerini bu bölümde anlatmıştır.

“Sultan Hamid Ne Yardi Ne İçerdi?” bölümünde Abdülhamid’in yemek programı ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır. (s. 403-414) Sultan’ın kendisine sunulan menüden neleri seçtiği, yemek seçerken hangi hususlara dikkat ettiği, yemeklerin nasıl muhafaza edildiği ve kendisine nasıl sunulduğu, sofrada adabı ve içmeyi tercih ettiği sular gibi kişisel konulara bu bölümde değinilmiştir. “Sultan Hamid’in Günlük Meşguliyetleri” bölümü ise kitabın 44. ve son bölümüdür. (s. 415-432) Bu kısımda Sultan Abdülhamid’in hayatı boyunca sıkı sıkıya bağlı kaldığı günlük programı ele alınmıştır. Sabah duşu, gazete okuma, maruzatları inceleme, sigara ve kahve alışkanlığı, istirahat saatleri, marangozluk faaliyetleri, bahçe gezintileri, beslediği egzotik hayvanlar gibi kişisel zevkleri ve günlük rutini incelenmiştir.

Netice itibariyle; 1883 doğumlu olup anlattığı döneme bizzat şahit olan gazeteci Ziya Şakir’in araştırmalarına, ismini vermediği bir haremağasının, hususi doktorlardan birinin ve haremde bir kadının notlarına, Maliye Nazırı Ziya Paşa ve Topçu Feriği Ferit Paşa’nın hatıralarına dayanan bu eser, bir insan olarak Sultan II. Abdülhamid’i anlamak isteyenler için başvuru eseri niteliğinde önemli bir kaynaktır. II. Abdülhamid’in; fiziksel ve zihinsel özellikleri, çocukluğu, şehza-

deliği ve sultanlığı, tutkuları, aşkları, evhamı ve korkuları, rutinleri, ritüelleri, iyi ve kötü alışkanlıkları, hobileri, eğlenceleri, zevkleri, eşleri, çocukları ve kardeşleri, hastalıkları, doktorları, insani ilişkileri, devlet yönetimindeki ilkeleri, devlet adamları ve harem halkıyla ilişkileri gibi çok çeşitli konularda bilgilerin yer aldığı eser, II. Abdülhamid devri sosyal tarih çalışmaları için oldukça değerlidir. Zira burada bahsi geçen hususların birçoğu kişisel tecrübe ve gözlemlere dayanan, harem içinden sağlanan ulaşılmaz güç bilgilerden oluşmaktadır.

Kitabın sosyal tarih çalışmaları için başvuru kaynağı olmasının bir diğer nedeni ise kitapta devrin siyasi olaylarına nadiren yer verilip, yoğunluklu olarak sosyal hayat ve insan ilişkilerine yer verilmiş olmasıdır. Ziya Şakir'in yer yer romantizme kapılıp olayları abarttığı yahut dramatize ettiği bir gerçektir. Çalışmanın daha sürükleyici olması ve gazetede yayınlanacak bir yazı dizisi olduğu için ilgi çekmesi amacıyla yazarın bazı söylemlerine ihtiyatla yaklaşmak gerekebilir. Ancak genel hatlarıyla kitap incelenip, II. Abdülhamid devrinde yazılan çeşitli hatıratlar ile karşılaştırıldığında verdiği bilgilerin hatıratlarda çizilen II. Abdülhamid portresi ile örtüşmekte olduğu görülmektedir. Gazete yazılarından oluştuğu için dipnot ve kaynakça olmaması kitabın en büyük eksiği olarak görülürken, kitapta geçen eski kelimelerin parantez içinde günümüz Türkçesiyle verilmesi okuyucuya kolaylık sağlayan bir artı olarak değerlendirilebilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.